

Др ЈАРОСЛАВ ДАШИЋ

**ДРЖАВНА ХИПОТЕКАРНА БАНКА БЕОГРАД – АГЕНЦИЈА
(1922), ФИЛИЈАЛА У ЧАЧКУ (1940–1945)**

Др Јарослав Дашић
УИ 32000 Чачак
Радише Поштића 7

UDK 336.711 (497.11)

Централа ове банке била је у Београду. У Чачку је основана као Агенција ДХБ – Филијала Ниш 1922. године. Државна хипотекарна банка у 1929. години имала је филијале у Нишу, у Новом Саду, Скопљу, Сплиту, Цетињу, Сарајеву, Загребу и Љубљани, а агенције у Крагујевцу, Ваљеву и Чачку. Чачанска агенција потпала је под надлежност Филијале у Нишу.

Главна филијала ДХБ у Нишу обавестила је Општину града Чачка, 25. октобра 1940. године, да је „банчина Агенција у Чачку претворена у ФИЛИЈАЛУ са територијалном надлежношћу која се простире на следеће срезове: качерски, таковски, љубићки, трнавски, драгачевски, моравички, ариљски, златиборски, пожешки, рачански и ужички.”¹ Оснивањем Агенције руководио је Милош Вуличевић, а од 1934. године шеф је био Тодор Анђелковић. Запослени службеници били су: Јован Караниколић (чинов-

1. Међуопштински историјски архив у Чачку (у даљем тексту: МИАЧ), допис ДХБ, Главна филијала Ниш, бр. 24011, 25. октобар 1940.

пик), Мин. Микић (чиновник) и служитељи – дневничари: Маринко Лазовић и Коста Сенић.² У овој банкарској установи 1944. године радило је 13 службеника.³

Агенција, а касније Филијала у Чачку самостално је обављала следеће активне банкарске послове: по хипотекарним и комуналним зајмовима, меничним зајмовима на хипотеку, зајмови на залог, текући рачуни на залог злата и хартија од вредности, есконт купона и благајничких записа и менично-трговачки зајмови. Обављала је пасивне послове – по улозима на штедњу и текућим рачунима.

Већина банкарских послова обављало се преко Главле филијале у Нишу, а готовинске трансакције према комитентима – у Чачку.

ТЕКУЋИ РАЧУНИ И УЛОЗИ

Хипотекарна банка у Чачку имала је велики број депонената: предузећа, занатских и трговачких радњи, општина, фондова и грађана. Према расположивој грађи, анализирамо кретање комитената и депонената од 1932. до 1938. године. Тада је било 835 депонената по основу текућих рачуна и уложних књижица. Њихов број по местима кретао се: у Чачку – 309, Горњем Милановцу – 96, Ужицу – 96, Краљеву – 71, Гучи – 36, Ивањици – 18, Пожеги – 34, Ариљу – 13 и у осталим местима – 162.

Депоненти по привредним гранама и у другим делатностима: трговина – 23 одсто, занатство – 11, кафеције (механе) – седам, општине и фондови – девет, земљорадници – седам, разна занимања (чиновници, лекари, адвокати, учитељи, официри, инжењери, ђаци, пензионери и остала лица) – 20 и маса (оставштина преминулих лица, имовина после стечаја радњи, осталих поверилаца) и остало – 23 одсто.

Били су ово велики депозити привредних субјеката, фондова и лица, који су утицали на повећање изворних средстава Банке. Из ових и других извора остваривали су се пласмани средстава.

Промене по депозитима (на текућим рачунима и уложним књижицама) и кредитима највише су имали трговци: из Чачка – Душан Алемпијевић, Михаило Божић са супругом Савком, Драгић Божић, Михаило Д. Бојовић, Милутин Белопавловић, Владимир Бојовић, Стеван Величковић, Периша Весовић, Антоније Вујовић (три рачуна), Сретен Гоговић, Милован и Светозар Гавриловић, Светозар Гавриловић (и посебан приватан рачун), Парто и браћа Грбовић. Љубиша Гојгић, Здравко Драгутиновић, Чедомир Дамњановић, Бошко Дамњановић, Драгомир Драгићевић, Љубомир Ерић

2. МИАЧ, СОЧ, К-75.

3. МИАЧ, ГП, К-21.

(два рачуна), Ђорђе Живковић, Милосав Златић, Љубомир П. Ивановић, Радомир Ивановић, Добривоје Јовановић, Младен Јоковић (два рачуна), Александар Јовановић, Радојица Јовановић, Рајко Кривокућа, Бранко Лазовић, Младен Луковић (два рачуна), Владимир Љујић, Миленко Љујић, Мићовић и Поповић, Стеван Михаиловић, Војин Михаиловић, Војислав и Глигорије Матовић, Никола Мишовић са супругом Јелисаветом (индустријалац), Глигорије Матовић, Радослав Мандић, Будимир Маслаћ, Ђорђе Николић, Петар Николић, Јован Николић, Недељковић и Мајсторовић, Милосав Панић и Алекса Терзић, Радомир Пушељић, Радосав Петровић, Драгомир Поповић, Радован Петровић, Милан Петровић, Илија Павловић, Ђорђе Павловић, Војислав Рајичић, Младен Радосављевић, Војин Радојичић, Александар Рајић, Момчило Радуловић, Чедо Солујић, Александар Станковић, Радослав Стефановић, Спасоје Средојевић, са супругом Стаником, Радич Стефановић, Чедо Солујић и синови, Радојко Солујић, Радисав Тошић и Петар Секулић, Алекса Терзић, Вуксан Томовић, Драгић Ђирковић, Драгиша Ђендић, Светозар Филиповић, Петар Филиповић (два рачуна) и Петар Чакаревић; из Доње Трепче – браћа Бојовићи; из Заблаћа – Ранко Зечевић.⁴

Из Гуче – Глишо Броћић, Милосав Булић, Богосав Броћић, Милош Гавриловић, Драгомир Гавриловић, Светозар Ђорђевић, Властимир Ђорђевић, Велимир Љујић, Коковић и Радосављевић, Андрија и Петар Протић, Милосав Прелић и Вуксан Томовић; из Виче – Аврам и браћа Милетић.⁵

Из Горњег Милановца – Милан и Јован Андрић, Миљентије Банковић са супругом Златом, Радисав Бојовић, Милоје Васић, Василије Васиљевић, Сава Глишовић, Рајко Дрињаковић, Милан Димитријевић, Радојица Јаковљевић, Милан Коњушанин, Периша Минић, Миодраг Матијевић, Новак Михаиловић, Михаило Нешковић, Павле и Милутин Савковић, Миленко Тодоровић, Радојица Топаловић, Добривоје Трифуновић, Добривоје Татовић и Младен Чивовић.⁶

Посебно је значајно учешће пословних банака: Ивањичка кредитна банка, Извозна банка из Београда, Привредна банка из Ужица, Привредна банка из Краљева, Трговачко индустријска банка из Ариља, Ужичка грађанска штедионица, Ужичко акционарско друштво „Златибор”, Ужичка акционарска ткачка радионица, Ужичка обласна банка, Чачанска обласна банка, Чачанска штедионица, Чачанска извозна и увозна банка, Таковска банка из Горњег Милановца и Драгачевска задруга А. Д. из Гуче. Све су

4. МИАЧ, Регистар ДХБ, Агенција 1932–1938.

5. Исто.

6. Исто.

обављале бројне финансијске послове са ДХБ – Агенцијом у Чачку.⁷ Оне су имале своје текуће рачуне или депозите по другим основама ради коришћења разних позајмица – кредита или гаранција.

Акционари и други депоненти код локалних банака имали су своје текуће рачуне и улоге. По овом основу користили су позајмице и кредите. Овако ужи финансијски круг, око локалних банака, укључивао се код Хипотекарне банке, посредством Агенције, Поштанске штедионице, Аграрне банке у још шири круг код Народне банке. Поред ових банака и других субјеката, било је и оних који су се повезивали и са Поштанском штедионицом.

Уплате и исплате у чековном промету обављали су у Поштанској штедионици: Милија Бјекић, Михаило Д. Бојовић, Брушија Павле и синови, Чачанска кројачка задруга „Будућност”, Прва чачанска столарска задруга „Будућност”, Црвени крст (одбор у Чачку), Властимир Ђирковић, Чачанска извозна и увозна банка, Чачанска штедионица, Чачанска задруга а.д, Чачанска земљорадничка млекарска задруга, „Чачански глас”, „Чачански покрет” (Уредништво – власник Мил. Б. Лукић), Четврти одељак војно-техничког завода, Хумано друштво „Сиромашни малишани”, Јелић А. Миленко и друг (гвожђарска радња), Јеличка виноградарска задруга, Александар М. Јовановић (трговац), Команда 19. артиљериског пука, Сретен Т. Ковачевић, Лазовић Р. Браћа (трговци), браћа А. Љујић (трговци), Сима С. Мајданац, Радослав Р. Мајсторовић (пензионер), Матовић Јездимир и другови (трговци), Матовић Војислав и брат (трговци), „Морава” (чачанско а.д.), Окружни суд, Светозар Пауновић (пензионер), Славко Г. Поповић и син (штампари), Пореска управа, Мића И. Радуловић (трговац), Момчило М. Радуловић (извозник), Александар М. Рајић, Римокатоличка црквена општина св. Антуна, Чеда С. Солујић и синовац (извозник), Срески суд, Терзић, Гавриловић и Чакаревић (колонијална и извозничка радња), Љубомир М. Урошевић (пензионер), Слободан Ј. Вилотијевић (извозник), Антоније Вујовић, Задруга државних службеника за набавку кредита (задруга), Прва чачанска кројачка задруга – Велики пијац и Стеван Зорановић (гвожђарски трговац).⁸

У шири круг циркулације новца укључивали су се банке, предузећа, радње, установе и појединци из Чачка (у чековни платни промет) преко Поштанске штедионице. И овим примерима се потврђују ужи и шири финансијски кругови у жиралном, односно чековном промету новца.

Било је више текућих рачуна код Хипотекарне банке, односно Главне филијале у Нишу, преко Агенције у Чачку. Наводимо неколико примера:

7. Исто.

8. Поштанска штедионица: Списак власника чековних рачуна, Београд, 1937.

● Фирма „Чедо Солујић и синовац” из Чачка „моли да им се одобри кредит по текућем рачуну 200.000 динара на подлози државних хартија од вредности, 17. августа 1936. године.” Централна је одобрила овај кредит у року од дванаест дана од подношења захтева.

● Главна филијала „извештава да је одобрила рчу. пасивних послова филијале код Агенције 200.000 динара колико је примила Централна од „Павла Брушије и синова” на име улога за продају млипа”.¹⁰

● „Градско поглаварство, Чачак, шаље 24.000 динара у корист свог текућег рачуна за амортизацију дуга код Г. Филијале”.¹¹

● Главна филијала обавестила је Агенцију да је одобрено текућем рачуну др Данила Марковића 64.500 динара, колико је примљено од Англо-чехословачке банке на име куповине дела за Сретена Божовића.¹²

● „Градско поглаварство, Чачак, шаље Агенцији суму од 12.000 динара у корист њиховог текућег рачуна за амортизацију дуга код главне филијале”.¹³

Општина чачанска – Градско поглаварство имала је више текућих рачуна, односно више финансијских рачуна – партија и неколико финансијских фондова. Међу њима и пензиони фонд, који је активно радио. Градско поглаварство имало је велики број промена у корист и на терет текућих рачуна и фондова.

„Градско поглаварство у Чачку шаље Агенцији суму од 6.670 динара на име пензионог фонда службеника општине Чачак.”¹⁴

Преко Агенције, односно са Филијалом у Нишу радило је више фондова из Чачка и других места. Радило се о правним лицима, која су сукцесивно, на својим финансијским позицијама – текућих рачуна и уложних књижица, прикупљала средства од својих чланова или спонзора за финансирање наменски одређених објеката или текућих потреба.

Наводимо неколико примера:

● Државна хипотекарна банка, Београд, – „потврђује пријем 563,80 динара на име потпорног фонда.”¹⁵

● „Главна филијала Ниш, враћа акт с ануитетском књижицом Фонда сиромашних ученика чачанске гимназије с ушлатном свотом и да се исплатиоцу преда.”¹⁶

9. МИАЧ, Деловодни протокол ДХБ, Агенција Чачак, број 2750 и 2849.

10. Исто, број 2810 и 2853.

11. Исто, број 3862.

12. Исто, број 2122.

13. Исто, број 4191.

14. Исто, број 4119.

15. Исто, број 2071.

16. Исто, број 4106.

● Државна хипотекарна банка – Дирекција за банкарске послове, Београд – „Потврђује пријем дозначени јој 130,00 динара на име потпорног фонда.”¹⁷

● Одбор за подизање споменика Степи Степановићу у Чачку, 6. децембра 1936. године, записао је: „Прилаже молбу с тим да се упише у књижицу камата од своте 31.885 за 1933, 1934 и 1935. годину.”¹⁸ После уписане камате, ануитетска књижица враћена је у Чачак, 12. децембра 1936.

Агенција је обављала одређене банкарске послове, а нарочито готовинске трансакције с новцем. Она је прихватала све уплате и вршила исплате штедње грађана по текућим рачунима и разним финансијским књижицама до одређеног нивоа, уз претходно књижење и одобрење Филијале. Агенција је сваког дана слала извештај, односно ликвидациони табак, са налозима о плаћању, о готовинском промету новца и вредносних папира, односно стања главне књиге. У све књижице уношене су промене у корист и на терет у рачуноводству Филијале. Илустрације ради, приказујемо циркулацију налога и књижица:

● Агенција шаље Филијали месечни статистички извештај – преглед улог на штедњу за месец јун 1936. године.

● После књижења оваквих докумената и уложних књижица, Филијала шаље депонентима преко Агенције: „књижица да се преда Михаилу Симићу, кафеџији из Ужица, тако исто Миленку Љујићу, Властимиру Љујићу, трговцима, мајци Драгића Митровића, бившег трговца из Чачка, Милану Стојановићу, Београчићу у Чачку”. Тако исто, после одређених књижења, „Шаље се књижица да се преда Управи чачанског трговачког удружења и омладине.”¹⁹

● „Враћа се акт са извештајем колико дугује Драгачевска задруга а.д. у Гучи – порез за 1936.”²⁰

● „Главна филијала Ниш шаље Агенцији књижицу да се преда Војиславу и Глигорију, браћа Матовићи, трговци из Чачка.”²¹

● „Шаље се преко Агенције 5.292 да се преда Драгиши Симићу из Мрчајеваца”.²²

● „Враћа се ануитетска књижица ради да се преда Миодрагу Матијевићу и Добрили Миленковићу из Горњег Милановца”.²³

17. Исто, број 3993.

18. Исто, број 4107.

19. Исто, број 2071.

20. Исто, број 3819.

21. Исто, број 3908.

22. Исто, број 310.

23. Исто, број 4105.

Међу корисницима кредита било је и оних који нису увек извршавали своје обавезе. Њима су упућиване опомене. Било је случајева да Банка продаје имања дужника. О томе је забележено и у деловодном протоколу:

- „Општина Гучка, 19. новембра 1936. године, извештава Агенцију да је опомену по саопштењу Петронију Броћићу из Гуче вратила 10. новембра 1936.”²⁴

- „Агенција заводи протокол лицитације по коме је продато имање Милована Јевтовића (књиговођа из Београда, Брусница) приватни чиновник из Горњег Милановца и то I парцела Војмиру Тешићу за дин. 16.100 и II парцела Петру Јевтовићу за дин. 5.090.”²⁵

- „Да се саопшти Војиславу Рајчићу из Чачка да одмах понесе 303 динара за један ануитет.”²⁶

Ово су примери о кредитирању и наплати потраживања од комитената. Било је више случајева да су депоненти Агенције давали своје налоге за плаћање са својих чековних и текућих рачуна или уложне књижице. О свим овим налозима Филијала је достављала извештаје преко своје Агенције.

ЛОМБАРДНИ ЗАЈМОВИ²⁷

У једном документу Агенције се, поред осталог, каже: „Молим главну филијалу да јој пошаље 100.000 динара за исплату најновијих ломбард зајмова.”²⁸

Агенција је, као заложни завод (залагаоница), одобравала ломбард кредите. Они се заснивају на подлози заложених реалних вредности, осим некретнина, хартија. Осим тога, могли су се заложити злато, накит, разни племенити метали, уметничке слике, одређени предмети више вредности и на основу депоновања робе у јавна складишта за рачун банке и она добија складишницу – варант, а за то она издаје заложницу.

Агенција је, при одобравању ломбард кредита, закључивала уговор и за камату. Водила је рачуна о бонитету залогa. Зајам је одобраван у одређеној висини од вредности залогa. У заложници су навођени износ одобреног кредита, рок за повраћај (најдуже за две године) и депонована залогa. У заложници је навођено, поред осталог, да се зајам даје до 80 одсто вредности залогa, рачунајући вредност по средњем берзанском курсу. О томе

24. Исто, 3938.

25. Исто, број 3973.

26. Исто, број 250.

27. Ломбард зајмови: давање зајма на залогу покретности, зајам је назив добио по мсљачима из Ломбардије у Италији. Они су ово почели у XIII веку и морали су да беже у Француску и први су се бавили овом врстом послова и оснивали овакве заводе.

28. Деловодни протокол, број 1748.

се даље каже: „Ако за време трајања зајма вредност залогe падне толико да се однос до 80% промени, Банка има право у том случају да тражи допуну залогe од дужника, или доплату разлике; у противном, ако дужник не испуни горње тражење у року од 3 дана, Банка ће залогу продати и зајам наплатити...”²⁹

Међутим, Агенција је одобравала ломбард зајмове на основу залогe, по номиналној вредности, три или четири пута више од вредности одобреног кредита. Био је изузетно велики утврђени коефицијент сигурности за одобрене кредите. На одобрене ломбард зајмове (1935–1936) дужници су депоновали залогe – вредносне папире, односно обвезнице – 2,5 одсто државне ренте за ратну штету, које су, на тржишту, имале знатно нижу реалну од номиналне вредности, која је углавном, као таква, произилазила из више наплатних купона од 1934. до 1974. године. Оне су, на жалост, врло мало реализоване до почетка Другог светског рата. Од депонованих вредносних папира – залогe на другом месту су биле 7% обвезнице инвестиционог зајма, са номиналном вредности од 100 динара и исплатним роком од 50 година. Било је депонованих акција Народне банке и Привилеговане аграрне банке. За заложницу било је депоновања и златног новца, који је, и тада (и сада), имао највећу еквивалентну вредност за добијене кредите.

Корисници ломбард зајма, дајући у залогу страни новац (1935–1936), били су: Андрија Протић (земљорадник из Гуче, у залогу је дао један аустријски дукат и седам малих аустријских дуката, бушених, Будимир Ч. Давидовић (трговац из Чачка, дао је три аустријска дуката и четири златника пол. наполеона, пробушена), Милун Катанић (земљорадник из Остре – два аустријска дуката, пробушена), Здравко Јовановић (земљорадник из Трбушана – 13 аустријских дуката и један златник – турска рушпа), Миодраг Видојевић (земљорадник из Бечња – три златна дуката, пробушена) и Завиша Јањић (порезник из Чачка – 10 златних турских лира). Радило се о малом броју грађана, који су имали златнике и могли да их уложе у залогу ради коришћења малог износа кредита. За коришћење ломбард кредита (1935–1936) није било случајева да су грађани депоновали златни накит.

У назначеном раздобљу Агенција је одобрила 198 ломбард кредита. Највише су их користили: трговци – 54, земљорадници – 79, занатлије – 12, пензионери – четири, чиновници и учитељи – 35, кафеџије – седам и остали – седам.³⁰ У релативним односима учествовали су: трговци – 27, земљорадници – 40, занатлије – шест, чиновници – 18 и остали – девет одсто.

Сви корисници ломбард кредита извршавали су редовно своје обавезе према закљученим уговорима, мада је било неколико трговаца који су

29. МИАЧ, књиге ДХБ о заложници и кредиту.

30. МИАЧ, ДХБ, дужници по заложници (1935–1936).

враћали зајмове и пре рока. Њихова залога, нарочито од вредносних папира, била је већа од три пута у односу на коришћени зајам.

Највише ломбард кредите користили су:

- „Чедо Солујић и синови” из Чачка узели су зајам у готовом новцу од 207.640 динара 6. октобра 1936. У заложници је записано да су Солујићи депоновали у залогу: 724 обвезнице 2,5% за ратну штету са купоном број 16 у номиналном износу од 724.000 и 82 обвезнице, 7% инвестиционог зајма са купоном број 31 у вредности од 8.200, односно укупно 732.200 динара.³¹ Био је рок повраћаја кредита до 6. октобра 1938, а доста пре извршен је повраћај зајма (1. јуна 1937).

- Љубомир Ивковић, трговац из Чачка, узео је кредит од 28.000 динара 9. јула 1936. У залогу је депоновао 100 обвезница ратне штете, чија је номинална вредност 100.000 динара. Зајам је враћен у року.

- Ђорђе В. Павловић, трговац из Чачка, користио је ломбард кредит у готовом новцу од 28.000 динара 16. маја 1936. са роком на две године и залогом 100 обвезница ратне штете у износу од 100.000 динара. Зајам је отплаћен пре рока, односно 11. маја 1937.

- Тихомир Николић, економ из Чачка, позајмио је 19.380 динара 1. априла 1936. У залогу је депоновао 102 акције Привилеговане аграрне банке, чија је номинална вредност износила 51.000 динара. Кредит је отплатио пре рока, односно 13. јануара 1937.

- Браћа Љујић, трговци из Чачка, задужили су се са 80.000 динара 20. јануара 1936. У залогу су депоновали: 200 обвезница ратне штете и шест акција Народне банке Југославије. Укупна номинална вредност износила је 218.000 динара.

- Драгиша Кујунџић, пензионер из Чачка, примио је на име зајма у готовом новцу 33.000 динара. Депоновао је 110 обвезница за ратну штету, што је износило номинално 110.000 динара. Користио је зајам од 3. септембра 1935. до 3. септембра 1936.

- Драгољуб Ц. Илић, трговац из Ивањице, користио је кредит од 18.600 динара. Депоновао је 62 обвезнице за ратну штету у вредности од 62.000 динара од 21. септембра 1935. до 21. септембра 1937.

- Богољуб Радивојевић, трговац из Ивањице, узео је зајам у готовом новцу – 5.600 динара и депоновао је у залогу 20 обвезница за ратну штету, у номиналном износу од 20.000 динара. Рок кредита је био од 29. априла 1936. до 29. априла 1938.

- Стојан Солујић, трговац из Горњег Милановца, користио је зајам од 9.800 динара од 9. јуна 1936. до 9. јуна 1938. У залогу је депоновао 35 обвезница за ратну штету.

31. МИАЧ, ДХБ, дужници по заложници 166.

● Радомир Топаловић, благајник Рудничке окружне задруге у Горњем Милановцу, задужио се у готовом новцу 24.300 динара од 14. септембра 1936. до 14. септембра 1938. У залогу је уложио 84 обвезнице ратне штете.³²

Из ових примера произилази да су вредносни папири у номиналној вредности депоновани у залогу 3,3 пута више у односу на износ коришћења ломбард кредита.

Приликом највећег депоновања обвезница ратне штете, види се, ови вредносни папири нису поседовали висок бонитет залогe. Изузев што су акције Народне банке и Аграрне банке имале већу вредност од обвезница ратне штете, кредитна стопа код ломбард кредита увек је била већа него код осталих зајмова. Највећи бонитет залогe имали су златници – дукати, мада су мање депоновани. Златнике су углавном депоновали сељаци из околних места. У оваквим пословима коришћени су и кредити код заленаша на једноставнији начин. У томе треба тражити разлоге за мање закључених уговора – заложница са депоновањем златника.

Ломбард заложница, у свим овим банкарским пословима, представља уговорне одредбе које се не могу мењати. На пример, рок за повраћај кредита не може се продужавати. Код не извршења дуга продаје се залога. Заложница гласи на име, мада Банка може, у случају продаје залогe вишак исплатити доносиоцу заложнице не тражећи право сопственика.

Све ово потврђује заступљеност ломбард кредита код Агенције као облика банкарских послова.

ХИПОТЕКАРНИ ЗАЈМОВИ

Дугорочни пласмани средстава састоје се од више развијених банкарских кредитних послова. Међу њима су познати инвестициони послови, у подгрупи на основама залогe, односно хипотеке. Хипотекарни систем био је развијен код Државне хипотекарне банке. Хипотекарни аранжмани – кредити били су развијени код Главне филијале у Нишу и Агенције, односно Филијале у Чачку. Преко Агенције, тридесетих година, реализовано је неколико значајних хипотекарно инвестиционих послова. Радило се о дугорочним – инвестиционим зајмовима на основу заложног права некретнина (земљишта, зграда, инсталација, фабрике). Такве некретнине могу бити предмет залогe – хипотеке ако су уписане у земљишне књиге. Овакво задуживање није у директној вези с међународном трговином.

Тако су у Чачку одобрени дугорочни зајмови, које су користили трговци, индустријалци и Чачанска општина. Овакве кредите су користили: „Пивара Крен и Станковић” и млин „Павле Брушија и синови”.

32. Исто, заложнице и отплата кредита (1937–1938).

Главна филијала ДХБ у Нишу је, уз асистенцију Агенције у Чачку, финансирала инвестиције Чачанске општине на основу залоге – тапије непокретног имања за изградњу зграде Основне школе „Степа Степановић” у Чачку и подизање млечне пијаце и касапских дућана. Све је ово реализовано на основама одлука и хипотекарне заложнице код ДХБ. О томе се у једном документу каже: „Управни одбор на свом састанку од 11. марта 1936. године решио да се општини чачанској може издати дугорочни зајам у суми од 1.200.000 динара за време од 10 година, а за залог овога зајма имају служити непокретно имање и сви прирези и приходи општине. Каматна стопа овога зајма има бити 8% стим, да интерес на одобрени зајам тече од 11. марта 1936. године.”³³ Градско поглаварство је прихватило ове услове и тражило је да се продужи рок отплате кредита од 10 на 15 година.

„По предњем тражењу Градског Поглаварства бр. 5191/36, Држ. Хип. банка – Главна филијала у Нишу акт бр. 8589 од 7. априла 1936. године известила је исто Поглаварство, да је Управни одбор Држ. Хип. банке у Београду на своме састанку од 1. априла 1936. године решио: да се Градском Поглаварству Чачак рок исплате одобреног зајма у динара 1.200.000 повећа од 10 на 15 година. Уједно је решено, да се Поглаварству отвори код банчине Агенције у Чачку текући рачун, којему ће се одобрити чист износ одобреног зајма... Поред подизања нове основне школе у колико би се појавио вишак, односно уштеда зајма, имао би се употребити за подизање касапских дућана.”³⁴

Са овим инвестицијама у Чачку, односно са изградњом основне школе, њена финансијска средства су повезана са средствима Фонда Војводе Степе, која су била депонована у Главној филијали у Нишу. О том се у документу каже: „Друштво за подизање споменика Војводи Степи Степановићу на седници својој од 21. августа 1936. године одлучило је да се готовина од прикупљених прилога за подизање споменика Војводи Степи Степановићу преда Градском Поглаварству града Чачка за подизање зграде за основну школу у Чачку стим да нова основна школа носи име „Војводе Степе”. Градском поглаварству је предата сва готовина у износу од динара 91.235,12 а нова школа добила је назив „Народна школа Војводе Степе...”³⁵

За довршење тржнице, односно за завршетак започетих инвестиција, Државна хипотекарна банка је одобрила Градском поглаварству повећање зајма за школу од 1.200.000 на 2.000.000 динара. Ово је одобрено „у толико пре што је општина до сада без икаквих тешкоћа уредно отплаћива-

33. МИАЧ, Извештаји о пословању Градског поглаварства (1935–1939).

34. Исто.

35. Исто.

ла одређени ануитет као што је и уредно одговарала својим другим обавезама.³⁶

У реализацији ових инвестиција у Чачку, Агенција је имала значајну функцију. Она је потребна финансијска средства, за исплате у готовом, требовала из Ниша, а сувишак новца такође њој достављала.³⁷

ИСПЛАТЕ И УПЛАТЕ УОЧИ РАТА

На неколико година пред почетак Другог светског рата смањено је издавање новца из благајне, а повећана су примања. Просечно дневно примање уплата 1938. године кретало се око 15.000 до 30.000, а исплата око 8.500 динара са тенденцијом смањења благајничког промета. Радило се практично о обустављању одобрења нових зајмова и њиховог пуштања у течај, а највише – о наплати ранијих кредитних пласмана.

Уочи рата, односно 1940. године, код ове филијале дошло је до исплата већих износа појединцима, односно до повлачења улога и депозита, а није искључено ни да се радило и о кредитима на залог или неки други облик покрића. У књизи благајне није наведен основ исплате. Наше је мишљење да је реч о исплати штедних улога и других депозита. Углавном су та средства подизали трговци и једна акционарска банка (Чачански кредитни завод – 29.000 динара): браћа Шљивићи (Милутин и Милош) подигли су 26. марта 1940. по 25.000 динара; Ђорђе Павловић, 28. марта 1940, 11.000, а сутрадан 19.000; Драгутин Недељковић, 1. априла, 18.697; Аристиду Јовановићу је у априлу 1940. исплаћено 44.000; Љубомиру Ивановићу, 2. октобра, 49.000, Радивоју Видојевићу, 10. октобра, 20.000, а 23. октобра 1940. године 60.000 динара; Милан Благојевић је 24. октобра подигао 30.000 и месец дана касније још 10.000, Радојко Драмићанин из Ивањице, 25. новембра 1940. године, 60.000, Драгутин Бјекић, 30. новембра 1940, 99.000, Миодраг Ковачевић, 23. децембра 1940, 100.000 динара.³⁸ Ови примери су дати ради лакшег сагледавања опште појаве о подизању штедних улога уочи рата. Штедни улози су тридесетих година подизани из акционарских банака и углавном сељени у државне или полудржавне банке (Државна хипотекарна банка и Поштанска штедионица) да би уочи рата били нагло подизани и из њих. Тако је манифестована права ратна психоза, непосредно пред шестоаприлски слом 1941.

36. Исто.

37. МИАЧ, књига благајне ДХБ у Чачку.

38. Исто.

БЛОКИРАН НОВАЦ У ЧАЧКУ 1941.

По ослобођењу града Чачка 1941. године престало је пословање свих банака. Новац Државне хипотекарне банке – Филијале у Чачку био је блокиран. У вези са монетарним питањима нарочито је интересантан извештај Команди места у Чачку од 11. октобра 1941. године, који је поднео Тодор Љ. Анђелковић, руководилац Филијале у Чачку, после пута у Ужице по питању блокираног новца Народне банке. Из овог извештаја се види да се не може пустити у оптицај блокирани новац Народне банке све док се о томе не постигне споразум између партизана и четника. У свему овоме је најзначајније да је већ био искристалисан став од стране партизана да, ако дође до пуштања у оптицај овог новца, долазе у обзир само оне новчанице Народне банке Краљевине Југославије које нису противправно дошле у оптицај. Тодор Љ. Анђелковић посебно истиче да су скренули пажњу Команди штаба народноослободилачког покрета у Ужицу да се може пореметити новчани саобраћај уколико се не би пазило будући да могу доћи у оптицај и оне милијарде разграбљене у време капитулације Југославије.³⁹ Управо се пледирало на евентуално пуштање у оптицај само старих новчаница Народне банке Југославије.

ФИЛИЈАЛА ЈЕ РАДИЛА ЗА ВРЕМЕ РАТА

Агенција је уочи рата прерасла у Филијалу (1. новембра 1940). За време рата Филијала је интензивно радила на наплати својих потраживања. Одобравала је и кредите, мада не интензивно.

Снабдевање грађана прехранбеним производима за време рата било је више него тешко. Постојало је Одељење за исхрану града Чачка. У једном документу се говори да је овај одбор на 15.000 становника поделио од 15. децембра 1941. до 15. априла 1942. године 105.000 килограма хране и да је финансиран задуживањем код Државне хипотекарне банке – Филијале (у износу од 1.000.000 динара).⁴⁰ У Банци је било предмета по којима се потраживало од дужника. Она је опомињала дужнике. Тако је писменим путем потсетила Градско поглаварство у Чачку да у року од месец дана исплати остатак дуга у износу 864.739 динара с интересом од 1. јануара 1942. године, а у противном ће наплатити своја потраживања егzekутивним путем.

После априлског рата престала је већа активност Чачанске извозне и увозне банке. Дирекција за надзор над банкама у Београду донела је ре-

39. Јарослав Дашић, „Привреда у слободном Чачку 1941”, Чачак, 1978.

40. МИАЧ, ГП, К-59.

шење 17. јуна 1942. године којим је наређена ликвидација Чачанске извозне и увозне банке. Да би се ово реализовало, Дирекција је донела одлуку да ликвидацију спроведе Државна хипотекарна банка – Филијала у Чачку.⁴¹

Из благајничког дневника види се да су преко ове филијале за време рата пословали: већи број трговаца, неколико земљорадничких задруга и неке установе. Радило су о уплати отплата по ранијим кредитима, подизању штедних улога, подизању новца са отворених акредитива, исплатама по одобреним кредитима. Дневни промет благајне у 1944. години кретао се од 180.000 до 2.000.000 динара.

Филијала је водила и неке фондове правних субјеката. Пронађена су извесна документа о вођењу „Ветеринарског фонда Округа краљевачког“. Банка је примала уплате у овај фонд од свих општина са подручја округа. О примљеним уплатама обавештавано је Окружно начелство у Краљеву.⁴²

Из Централне ДХБ у Београду повремено су упућивани поједини службеници на испомоћ у Чачак. У овој банкарској организацији 1944. године радило је 13 службеника: Велимир М. Цемовић (шеф Филијале), Коста Томашевић (шеф одсека), Љубица Б. Аћимовић, Ратомир Врачевић, Олга Т. Лазаревић, Александар Т. Цатић и Драгутин Гвозденовић (чиновници), Надежда С. Кнежевић (дневничар за канцеларијску службу), Стеван А. Јовановић, Средоје А. Чубрић, Пантелија Н. Петровић, Коста Д. Сенић и Маринко Р. Рабреновић (служитељи).⁴³

Одмах по ослобођењу Чачка (3. децембра 1944) Државна хипотекарна банка – Централна у Београду писала је 9. децембра Филијали у Чачку, по доносиоцу Миладину Ђирићу, правном саветнику, да се, по наредби Врховног штаба, имају ослободити пословне просторије и вратити инвентар (ова формулација је важила вероватно за све филијале, пошто су код неких биле заузете просторије од НОВЈ – примедба ЈД), како би могао почети рад. По Миладину Ђирићу послато је и 500.000 динара за почетак рада. У писму је наглашено да ће остатак потребног новца добити са жиро-рачуна Народне банке. Затим се каже да интересне стопе остају исте. Овим писмом дато је и овлашћење Филијали да може вршити мање издатке у оквиру свог делокруга, а за веће – мора тражити претходну сагласност од Централне. Наглашено је да имају право на плату за новембар они службеници који су, поред плате, примили октобарску помоћ. Стигла су и извесна финансијска упутства. Филијала је добила детаљне инструкције 11. априла

41. МИАЧ, ДХБ, К-21.

42. Исто.

43. Исто.

1945. за повлачење и замену окупаторских новчаница и издавање нових новчаница ДФЈ.⁴⁴

На основу овога, изводи се закључак да је ДХБ – Филијала у Чачку после ослобођења почела да ради око средине децембра 1944. и да је функционисала и у другој половини 1945. године. Уместо ове филијале крајем 1945. почела је да ради Привредна банка Србије – Филијала у Чачку.

*

* * *

Агенција, односно Филијала ДХБ функционисала је између два светска рата. Она је успешно радила и подстицала оснивање и развој мањих акционарских банака у Чачку, Краљеву, Ужицу, Горњем Милановцу и осталим местима. Већина ових банака имала је своје текуће рачуне код ДХБ. Оне су по разним аранжманима поседовале и своје депозите, улоге и залогe. Агенција је имала већи број својих улагача којима је одобравала готове позајмице у новцу.

Преко Агенције су обављани бројни аранжмани: ломбард кредити и хипотекарни зајмови. За све ове послове депоновани су вредносни папири, златници и непокретна имовина.

Рад преко ове агенције потврдила су циркулацију новца у ужим и ширим круговима. Ужи кругови се сводили на улоге и кредитирање преко мањих акционарских банака, а у ширим круговима оне су се укључивале у послове са Агенцијом и Поштанском штедионицом. Оне су, у чековном и жиралном упућивању и примању новца, обезбеђивале шире кругове укупне циркулације робе и свих ефеката. Сви ови ефекти били би знатно већи да је Агенција знатно раније прерасла у Филијалу, а не уочи Другог светског рата. Филијала је за време и после Другог светског рата, са својим финансијским ограничењем, ублажила новчане тешкоће у граду и околини.

44. Исто.

BANQUE HYPOTHÉCAIRE D'ÉTAT DE BELGRADE – AGENCE
(FONDÉE EN 1922) SUCCURSALE DE TCHATCHAK

La succursale de Tchatchak de la Banque hypothécaire d'État de Belgrade – agence fonctionna avec succès dans l'entre-deux-guerres. Cet établissement bancaire s'occupait de presque toutes les opérations de banque, dont surtout celles qui ont trait à l'argent comptant et aux valeurs. Il convient de signaler surtout les opérations par le moyen des comptes courants et des livrets d'épargne, effectuées par l'intermédiaire de la succursale de Nich. Vers les années 30 la banque de Tchatchak consentait en particulier des crédits dits „lombards” et ceux, à long terme, qui étaient garantis par hypothèque. Cet établissement jouissait d'une grande réputation à Tchatchak et dans d'autres localités.

Dr Jaroslav DAŠIĆ